ھۆكۈمدارلار دەستۇرى

نىككولو ماكياۋېللى [ئىتالىيە]

بىرىنچى ۋە ئىككىنچى باب

(ياقتۇرسىڭىز تولۇق نۇسخىسىنى كىتابخانىدىن سېتىۋېلىڭ)

مىراسخورلۇق ياكى قورال كۈچى بىلەن زېمىن`گە ئېرىشىش

ئىنسانىيەتكە ھۆكۈمرانلىق قىلغان دۆلەت ۋە ھاكىمىيەتنىڭ تىپلىرى پەقەتلا ئىككى خىل بولۇپ كەلدى: جۇمھۇرىيەت ياكى پادىشاھلىق...تاجاۋۇز قىلىپ ئېرىشكەن دۆلەتنىڭ خەلقى بىر بولسا بۇرۇندىنلا ئەركىن دۆلەت بولۇپ، كېيىن تاجاۋۇزچىلىقتا ئۇچراپ ئەركىنلىكىنى يوقاتقان بولىدۇ. بىراۋنىڭ تاجاۋۇز ئارقىلىق باشقىلارنىڭ زېمىنىنى ئىگەلىيەلىشىدى سەۋەپ شۇكى، بىر بولسا ھۆكۈمرانلار باشقىلارنىڭ قورال كۈچىگە تايىنىدۇ، بىر بولسا ئۆزىنىڭ قورال كۈچىگە تايىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا سەۋەپ بار دېيىلسە، ئۇ پادىشاھنىڭ تەلىيى ۋە ئۆزگىچە ئىقتىداردىن كەلگەن.

مىزاندىن چەتنىمەسلىك: ھۆكۈمرانلىقنى ساقلاپ قېلىش سەنتى

مىراسخور پادىشالىقنى ساقلاپ قېلىش يېڭىۋاشتىن تىكلەگەن پادىشاھلىقنى ساقلاشقا قارىغاندا كۆپ ئاسان...ئۇ ئادەتتىكى پادىشاھ بولغان تەقدىردىمۇ، مىزاندىن چىقىپ كەتمىسلا ئۆزىنىڭ ئورنىنى ساقلاپ قالالايدۇ، پەۋقۇلاددە زور

بىر كۈچىنىڭ ئۈنىڭ ئورنىنى تارتىۋېلىش بولسا ئايرىم ئەھۋالدۇر. ناۋادا، شۇنداق ئەھۋال يۈز بەرسە، ھاكىمىيەتنى تارتىۋالغۇچى بىرەر پالاكەتكە يولۇقۇپ قالسىلا، ئەسلىدىكى پادىشاھ ھاكىمىيەتنى تىرىلدۈرەلەيدۇ...بىر ئىسلاھات يەنە بىر ئىسلاھاتنىڭ ئۇرۇقىدۇر.

ئەسكەرتىش: تەرجىماننىڭ ئەمگىكىنى قوغداش ئۈچۈن بۇ كىتاپ قىسقارتىلىپ بېرىلدى. (تەرجىمان: ئابدۇقادىر جالالىدىن)

ئۈچىنچى باب

ئىستېلا قىلىنغان رايوننى قانداق باشقۇرۇش كېرەك

ئىستېلا قىلىنغان رايون خەلقلىرىنى ئىمكانقەدەر پەپىلەش كېرەك. ئەگەر، بۇمۇ كار قىلمىسا، ئۇلارنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتىۋېتىش كېرەك. چۈنكى، بىر ئادەم زىيان-زەخمەتكە يەڭگىلرەك ئۈچرىسا، ئۇنىڭ ھامان بىر كۈنى قىساس ئېلىشقا قۇربى يېتىدۇ. ئەگەر، بىر ئادەمگە بېرىلگەن

زەربە ئەغىر بولسا، ئۇ قىساس ئېلىشقا مەڭگۈ ئاجىز كېلىدۇ.

ئەبەدىي توغرا بولغان مۇنداق بىر ئومۇمىي پرىنسىپ بار: كىم باشقىلارنى كۆچەيتىۋېتىدىكەن، ئۇ ئۆز-ئۆزىنى ھالاك قىلغان بولىدۇ .

ئاتا مىراس پادىشاھلىق باشقۇرۇش ئۇسۇللىرىنى يېڭى قۇرۇلغان باشقا بىر پادىشاھلىققا تەتبىقلىغاندا، ئىش تەس بولىدۇ. بىرىنچىدىن، ئەگەر بۇ يېڭى پادىشاھلىق پۈتۈنلەي يېڭى قۇرۇلغان بولماي، بەلكى قىسمەن جەھەتتىن يېڭى قۇرۇلغان بولسا (بۇنداق ھاكىمىيەت ئەمەلىيەتتە ئەبجەش ھاكىمىيەتتۇر)، بۇنداق ئارىلاشما تەركىبلىك ھاكىمىيەت ئەسلىدە مەۋجۇت بولغان كاشىلىلار تۈپەيلى قالايمىقان بولۇپ كېتىدۇ. بىر ئادەمنىڭ ئۆز سەلتەنەتىنى ئوڭۇشلۇق تىكلىيەلىشىدىكى سەۋەب دەل مەزكۇر ئەل خەلقلىرىنىڭ ئۆز ھۆكۈمدارنى ئالماشتۇرۇش، يېڭى ھۆكۈمدارنىڭ باشقۇرۇشىغا ئوتۇش، ھالىنى ياخشىلاش ئارزۇسىدا بولغانلىقىدۇر. شۇڭلاشقا، مەزكۇر ئەل خەلقلىرى قولىغا قورال ئېلىپ ئۆزلىرىنىڭ ئەسلىدىكى ھوكۈمدارىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ ، يېڭى ھۆكۈمدارلىقىنىڭ تىكلىنىشىگە يول ئاچىدۇ. بىراق، ئىش ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن خەلق ئوز ھەرىكىتىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى تونۇپ، ئالدانغانلىقىنى ھەس قىلىدۇ. ھاكىمىيەت ئالمىشىش ئۇلارغا ھېچقانداق ئەۋزەللىكلەردىن ئەكەلمىگەن بولىدۇ. ئەكسىچە، خەلق ئوز ھالىنىڭ

بۇرۇنقىدىنمۇ يامان بەتتەرلىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرىدۇ. بۇنداق ئاقىۋەتنىڭ سەۋەبى نېمە؟ مېنىڭچە، بۇ مۇنداق بىر تەبىئىي ئامىلدىن كەلگەن: يېڭى ھاكىمىيەت ئۆزىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن ئارمىيىنى ئىشقا سېلىپ، خەلققە بىر مۇنچە بالايىئاپەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن، ھاكىمىيەت ئۆزىنىڭ يېڭى پۇقرالىرىنى رەنجىتىپ قويىدۇ.

بۇنىڭ ئاقىۋىتى شۇكى، سەن شۇ ئەلنىڭ ھاكىمىيىتىنى قولغا ئالغاندىن كېيىن تاجاۋۇزۇڭغا ئۇچرىغان بارلىق كىشىلەرنىڭ دۈشمىنىڭگە ئايلىنىپ بولغانلىقىنى تېزلا بايقايسەن. بۇ چاغدا ھاكىمىيەتنى ئىگىلىشىڭدە ساڭا قولچوماق بولغان كىشىلەرمۇ سېنى قوللىمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. بۇ چاغدا سەن دوستلىرىڭنىڭ تەلەپلىرىنى قاندۇرالماي قالىسەن. شۇنداقلا ئۇلارغا نىسبەتەن قاتتىق قول بولالمايسەن. چۈنكى، سەن دوستلارغا ۋاپادار بولۇش كېرەك دەپ ئويلايسەن. يېڭى ھۆكۈمدارنىڭ قاتتىق قول بولالماسلىقىدىكى يەنە بىر سەۋەپ شۇكى، ئىستېلاچى قورال كۈچى جەھەتتە قانچىلىك كۈچلۈك بولمىسۇن، ئۇ يېڭى ئالغان رايون’غا كىرگەندە، شۇ رايون خەلققە ئاز- تولا ياخشى تەسىرات بېرىشى كېرەك، بولمىسا ئۇنىڭ ھاكىمىيىتى داۋام قىلالمايدۇ. بۇنىڭغا دائىر مىساللار ئاز ئەمەس: فرانسىيە پادىشاھى لۇئى 12 گەرچە مىلان كىنەزلىكىنى قىلچىنى قان’غا بۇيىمايلا ئىگىلىگەن بولسىمۇ، كېيىن، ئۇنىڭ مىلاننى قولدىن بېرىپ قويۇشىمۇ

بىردەملىك ئىش بولغان. چۈنكى، فرانسىيە پادىشاھىغا سېپىل قوۋۇقلىرىنى ئېچىپ بەرگەن خەلق كېيىن ئارزۇ-ئۈمىدلىرىنىڭ كۆپۈككە ئايلان’غانلىقىنى كۆرۈپ، يېڭى پادىشاھنىڭ ئۆزلىرىگە قارىتا يۈرگۈزگەن شەپقەتسىز ھوكۇمرانلىقىغا قاراپ تۇرالمىغان.

تەبىئىيكى، ئىسيان يۈز بەرگەن شۇ ئورۇنلار قايتا ئىستىلا قىلىنغاندىن كېيىن، بۇ رايونلارنىڭ قۇتۇلۇپ چىقىشى ئاسان’غا توختىمايدۇ، چۈنكى ھۆكۈمدار ئىسياندىن ئىبارەت بۇ ئەمەلىيەتنى بانا قىلىپ، ئىسيانچىلارنى قاتتىق قوللۇق بىلەن باستۇرىدۇ. گۇمانلىق ۋە خەۋپلىك شەخسلەرنى تەپىپ چىقىپ يوقىتىدۇ-دە.، ھاكىمىيىتىنى چېڭىتىدۇ. شۇڭا ، فرانسىيە پادىشاھىنىڭ تۇنجى ئىستېلاسىغا ئايلىنىپ قالغان مىلاننىڭ قولغا قايتىپ كېلىشىدە گراف لودوۋىكونىڭ چېگرادىكى قوزغىلىڭى كۇپايە بولغاندى. بىراق، فرانسىيە پادىشاھى مىلاننى قايتا بېسىۋالغاندىن كېيىن مىلاننى قايتۇرۇۋېلىشقا بەسى مۈشكۈل بولدى. بۇنىڭ ئۈچۈن پۈتۈن دۇنيا فرانسىيە قارشى ھەرىكەتكە كېلىپ، فرانسىيە پادىشاھ ئارمىيىسىنى مەغلۇپ قىلىپ، فرانسىيىلىكلەرنى ئىتالىيىدىن قوغلاپ چىقىرىشى لازىم بولىدۇ. بىراق، تەئەججۈپكى، لۇئى 12 ئۆزى ئىستېلا قىلغان مىلاننى ئۇدا ئىككى قەتىم قولدىن بېرىپ قويدى.

ئەمدى فرانسىيە پادىشاھىنىڭ مىلاننى ئىككىنچى

قەتىم قولدىن بىرىپ قويۇشىدىكى سەۋەبنى ۋە فرانسىيىنىڭ مىلاننى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن قوللىنىشى كەرەك بولغان چارىنى ياكى فرانسىيە پادىشاھى قوللىنالمىغان باشقا بىر ھۆكۈمدارنىڭ قوللىنىشى مۇمكىن بولغان چارىنى سۆزلەپ ئۆتۈمىز.

مېنىڭ كۆزىتىشىمچە ، ئىستېلا قىلغۇچى دۆلەت بىلەن ئىستېلا قىلىن’غۇچى دۆلەتنىڭ بىر بولسا ھەر ئىككىسى مىللەتداش ، غەيريي تىلداشلاردىن بولىدۇ(ئۇلارنىڭ مىللىتى، ۋەتىنى ئايرىم بولىدۇ). ئەگەر، ئىستېلا قىلىنغان ئەلنىڭ خەلقلىرى ئىستېلاچى لار بىلەن ئوخشاش بىر مىللەتتىن بولسا، بولۇپمۇ، ئىستېلا قىلىنغان ئەل ئەركىن مۇھىتتا ئۆتمىگەن بولسا ، ئۇنداق ئەلگە بولغان ھۆكۈمرانلىقنى داۋاملاشتۇرۇش ئوڭاي بولىدۇ، ھېچقانداق كۈچ كەتمەيدۇ. ئەسلىدىكى دۆلەت خاقانىنىڭ ئەۋلادلىرىنى يوقاتسىلا مۇستەملىكە ئەل ئېمىن تاپىدۇ. باشقا جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئىستېلا قىلىنغان رايوندىكى خەلقنىڭ ئەنەنىسىنى ساقلاپ قېلىپ، ئەسلىدىكى ئورپ-ئادەتلىرىگە تەگمىسىلا، ئىستېلا قىلىنغان رايون خەلقلىرى يېڭى ھۆكۈمدارنىڭ باشقۇرۇشى ئاستىدا تىپتىنچ كېتىۋېرىدۇ. بۇنداق ئەھۋاللارنى كىشلەر برېتان، بۇرگۇن، گاسكونى، نورماندىيە قاتارلىق رايونلارغا ئائىت مىساللاردىن ئۇچرىتىدۇ. بۇ رايونلار فرانسىيىگە ئۇزۇن مۇددەت قارام بولۇپ تۇرۇش ئاقىۋىتىدە،

فرانسىيە زېمىنىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى بولۇپ قالدى. باشتا يەرلىك خەلق بىلەن ئىستىلاھچىلار ئوتتۇرىسىدا تىل جەھەتتىكى مۇئەييەن پەرق بولسىمۇ، لېكىن óرپ-ئادەتلىرى ئومۇمەن بىردەك ئىدى. شۇڭلاشقا، ئىستىلاھچىلار بىلەن ئىستېلا قىلىن`غۇچىلار ئاسانلا بىرلىككە كېلىپ، ئىناق ئۆتەلمىگەندىكىن. مەيلى كىم بولسۇن ئىگىلىگەن زېمىنىنى ساقلاپ قالىمەن دەيدىكەن، مۇنداق ئىككى ئىشنى ئۇنتۇپ قالماسلىقى كېرەك: ئىستېلا قىلىنغان رايوننىڭ ئەسلى ھۆكۈمدارىنىڭ ئەۋلادىنى ئۈزۈل-كېسىل يوقىتىشى كېرەك. يەنە بىرى، ئىستېلا قىلىنغان رايون خەلقلىرىنىڭ ئۇزۇن دەۋرلەردىن بېرى داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان قانۇن-تۈزۈملىرىنى ۋە باج-ئالۋاڭ تۈزۈملىرىنى ھەرگىز ئۆزگەرتكەنلىكىنى كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندا، ئانچە ئۇزاق ئۆتمەيلا ئىستېلاچىلار بىلەن ئىستېلا قىلىنغۇچىلار بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ، ئۇيۇلدەك بىر دۆلەت روياپقا چىقىدۇ.

ئەگەر، ئىستېلا قىلىنغان رايون خەلقى تىل، قانۇن، ئۆرپ-ئادەت جەھەتلەردە ئىستېلاچىلار بىلەن پەرقلىق بولسا، قىيىنچىلىق ئىنتايىن زور بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، ئىستېلا قىلىنغان رايوننى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق ئامەت بىلەن بىرلىشىپ كەلگەن بولۇشى كېرەك. ئەڭ ياخشىسى ۋە ئەڭ ئىشەنچلىك ئۇسۇللارنىڭ بىرى شۇكى، ئىستېلاچى ئىستېلا قىلىنغان رايوندا ئولتۇراقلىشىشى كېرەك. بۇ

ھۆكۈمدارنىڭ ئاشۇ رايون’غا بولغان ئىگىدارلىقىنى بىخەتەر قىلىدۇ ۋە ئۇزارتىدۇ. تۈركلەر گرېتسىيىگە ئەنە شۇنداق قىلغان. ئەگەر ئەينى ۋاقىتتا، تۈركىيە پادىشاھى گرېتسىيىگە بېرىپ ئۇزاق مۇددەت ئولتۇراقلاشمىسا، پادىشاھ ئىستېلا رايوننى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ھەر قانچە قىلسىمۇ بىكارغا كەتكەن بولۇر ئىدى. بۇنىڭدىكى قائىدە ناھايىتى ئاددىي. چۈنكى، يېڭى ھۆكۈمدار ئىستىلا قىلغان يەردە تۇرسا، توپىلاڭ ۋە تەرتىپسىزلىك ئالامەتلىرى كۆرۈلسە، ھۆكۈمدار ئۇلارنى دەرھاللا سېزىپ بىخ ھالىتىدە تىنچلىتىشقا ئۈلگۈرەلەيدۇ. ئەگەر، ھۆكۈمدار ئىستىلا قىلىنغان جايدا تۇرمىسا، ھۆكۈمدار يۈز بەرگەن ئىشلار چوڭىيىپ كەتكەندە سېزىدۇ، ئۇ چاغدا، ھۆكۈمدار كەسكىن تەدبىر قوللانسىمۇ، كېچىككەندىن توپىلاڭنى بېسىقتۇرالمايدۇ. بۇ خىل ئەھۋالدىن ساقىت بولۇشنىڭ ئېپى شۇكى، يەرلىك خەلقنى ئەمەلدارلارنىڭ زۇلمىدىن خالىي قىلىش، ئاۋامنىڭ پادىشاھنىڭ خەير-ساخاۋىتىدىن بەھرىمان قىلىپ، ئۇلارنى رازى قىلىش لازىم. شۇنداق بولغاندىلا، پادىشاھقا سادىق پۇقرالار پادىشاھنى تېخىمۇ قوغدايدىغان بولىدۇ، پادىشاھقا يامان غەرەز ساقلىغان پۇقرالار پادىشاھدىن قورقىدىغان بولىدۇ. نەتىجىدە، بۇ ئەلگە خىرىس قىلىۋاتقان سىرتقى دۈشمەنلەر ھەرىكەت قىلىشقا پېتىنالمايدۇ. خۇلاسە تامام شۇكى، ھۆكۈمدار ئۆزى ئىستىلا قىلغان جاينى ئىگەللەپ تۇرسىلا ئۇنى قايتۇرۇپ

ئېلىش مۇشكۇل ئىش بولىدۇ.

يەنە بىر ئەۋزەل تاكتىكا شۇكى، ئىستىلا قىلغان رايوننىڭ مۇھىم بىر-ئىككى ئورنىدا مۇستەملىكە ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىشى كېرەك، بۇنداق قىلىش ئۈنۈملۈتۇر. ئۇنىڭغا كۆپ ئىقتىساد كەتمەيدۇ. پەقەت ئاز-تولا خىراجەت بىلەنلا ئۆز دۆلىتىنىڭ بىر قىسىم پۇقرالىرىنى ئىستىلا قىلىنغان رايون’غا كۆچۈرگىلى بولىدۇ. ئۇنداق قىلمىسا ئىستىلا رايونىدا كۆپ تۈركۈملەپ ئەسكەر تۇرغۇزۇشقا توغرا كېلىپ ئىقتىسادمۇ جىق كېتىدۇ. مۇستەملىكە جەريانىدا، ھۆكۈمدارلار تەرىپىدىن زىيان-زەخمەتكە يولۇققىنى يەر ۋە مۈلۈكلىرىنى كۆچۈرۈپ كەلگەن ئىشغالىيەتچىلەرگە مەجبۇري رەۋىشتە بېرىپ قويغان بىر قىسىم كىشىلەردىن ئىبارەت بولۇپ ، بۇلار ئىستىلا رايونىدىكى ئاز ساندىكى ئاۋامغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. بۇلار ئولتۇراقلىشىشى جەھەتتە تارقاق ۋە نامرات كىشىلەر بولغاچقا، بىر تۇتاش كەيپىيات ھاسىل قىلالمايدۇ، نەتىجىدە ھۆكۈمدارنىڭ ئىستىلا رايونىدىكى كóپسانلىق كىشىلەر زىيان-زەخمەتكە يولۇقمىغانلىقتىن، زىيان-زەخمەتكە يولۇققان بايىقى ئاز ساندىكى كىشىلەرنى ئالداپ-پەپىلەشمۇ ئاسان’غا توختايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، زىيان-زەخمەتكە ئۇچرىغان بۇ ئاز ساندىكى كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈنلەي ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغان كىشىلەردەك قىسمەتكە قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، يۈرەكزادىلىك ۋە ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش

تۈتىدۇ. يېڭى ھۆكۈمدارنىڭ غەزىپىگە قېلىشتىن قورقىدۇ.
ئومۇمەن ، بۇ خىل مۇستەملىكە ھەرىكىتىگە كۆپ خىراجەت كەتمەيدۇ. ئۇ مۇقىم ۋە ئىشەنچلىك بولىدۇ، زىيان-زەخمەتكە ئۇچرىغانلارنىڭ سانىمۇ ئاز بولۇپ، ھۆمدارنىڭ ھاكىمىيىتىگە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. ئەلۋەتتە، بۇ ئۇسۇلنى قوللىنىشقا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بىر مەسىلىنى قىستۇرۇپ ئۆتمەكچىمەن: ئىستېلا قىلىنغان رايون خەلقلىرىنى ئىمكانقەدەر پەيلەش كېرەك، ئەگەر بۇمۇ كار قىلمىسا، ئۇلارنى تولۇپ يىلتىزىدىن قۇرۇتىۋېتىش كېرەك. چۈنكى، بىر ئادەم زىيان-زەخمەتكە يەڭگىلرەك ئۇچرىسا، ئۇنىڭ ھامان بىر كۈنى قىساس ئېلىشقا قۇربى يېتىدۇ. ئەگەر، بىر ئادەمگە زەربە ئېغىر بولسا، ئۇ قىساس ئېلىشقا مەڭگۈ ئاجىز كېلىدۇ. شۇڭا، مۇمكىنقەدەر كىشىلەرگە زىيان-زەخمەت يەكۈزمەسلىك كېرەك. يەتكۈزگەن ئەھۋال ئاستىدا، ئۇنى ئۇزۇل- كېسىل يوقىتىپ تاشلاش كېرەك.
ئەگەر، مۇستەملىكە ھەرىكىتىنى ئىستىلا رايونىدا ئەسكەر تۇرغۇزۇش تەرىقىسىدە ئېلىپ بېرىشقا توغرا كەلسە، مۇقەررەر ھالدا دۆلەت خەزىنىسىنىڭ كۆپ قىسمى ئىسراپ بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇ چىقىم كۆتۈرمەيدۇ. بۇنداق بولغاندا، زىيان-زەخمەتكە ئۇچرىغانلارنىڭ كۆپ بولىدۇ. چۈنكى، ئارمىيە ئۇ يەر، بۇ يەرگە يۆرۈش قىلىپ، يەرلىك پۇقرالار پېشكەللىككە يولۇقىدۇ. بۇنداق بولۇۋەرسە، كىشىلەر

پادىشاھنىڭ دۈشمىنىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. گەرچە، مۇستەملىكە خەلقلىرى بويسۇندۇرۇلغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئۆز دىيارىدا ياشاۋاتقانلىقىنى، ئۇلارنىڭ گېزى كەلسە پادىشاھقا خەۋپلىك ھەرىكەتلەرنى ئۇيۇشتۇرالايدىغانلىقىنى نەزىرىدىن ساقىت قىلماسلىق كېرەك. شۇڭا، مەيلى قايسى نۇقتىدىن ئېيتايلى، ئىستىلا رايونىدا ئەسكەر تۇرغۇزۇش چىقىم كۆتۈرمەيدىغان قىلىق، ئاھالە كۆچۈرۈش ئىنتايىن ياخشى چارىدۇر.

ئەگەر، بىر ھۆكۈمدار يوقىرىدا دېيىلگەندەك تىل، قانۇن، ئۆرپ-ئادەت جەھەتتىن ئۆزلىرىگە يات بولغان بىر رايوننى ئىگىلىسە، ئۇنداقتا، ئۇ ئۆزىنى ئاش ئاجىز قوشنا ئەلنىڭ رەھبىرى ۋە ھىمايىچىسىگە ئايلاندۇرۇشى كېرەك. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى قاۋۇل كۈچلەرنى ھەرخىل ئاماللار بىلەن ئاجىزلاشتۇرۇشى، ئۆزىگە ئوخشاش كۈچلۈك چەت ئەل ھۆكۈمدارلىرىنىڭ تاسادىپىي ھالدا ئەتراپىدىكى ئاجىز دۆلەتلەرگە ھۇجۇم قىلىپ كىرىشىدىن ھەر ۋاقىت ئاگاھ بولۇشى كېرەك. رىئال تۇرمۇشتا مۇنۇ ئەھۋاللار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ: ئۆز خاقانىدىن رازى بولمىغان كىشىلەر مەككارلىق ۋە قورقۇنچاقلىق بىلەن چەت ئەل كۈلىرىنىڭ ئۆز ئېلىگە كىرىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. بۆرىنى قوتانغا باشلاشتەك بۇنداق ئەھۋالنى رۇملۇقلارنىڭ يۇنان`غا كىرىشىگە دائىر ئىشلاردىن روشەن كۆرگىلى بولىدۇ . قىزىقارلىق يېرى شۇكى، رۇملۇقلار

باشقا ئەللەرگە كىرگەندە، ھەمىشە شۇ ئەلدىكى ئايرىم كىشىلەرنىڭ يوچۇق ئېچىپ بېرىشى بىلەن كىرگەندى. ئىشلار ھەمىشە شۇنداق بولىدۇ: چەت ئەل كۈچلىرى مەلۇم بىر رايون’غا ئۇسۇپ كىرگەندىن كېيىن، مەزكۇر رايوننىڭ ئاجىز كۈچلىرى ئۆز ھاكىمىيىتىنىڭ ھۆكۈمدارلىرىدىن قانا`ئەت تاپماي ياكى ئۇلارغا ھەسەت قىلىپ، تاجاۋۇزچى چەت ئەل كۈچلىرىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتىدۇ. شۇڭلاشقا، ئىستىلا نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئەل بولغان رايوندىكى ئاجىز كۈچلەرنى ئۆزىگە تارتىش كېرەك. چۈنكى، ئۇلار ئىستېلاچىلارنىڭ ھاكىمىيىتى بىلەن ئۆزى خالاپ سىڭىشىدۇ. ئىستېلاچى ئەنە شۇ كۈچلەرنىڭ زورىيىپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۆزىگە تەھدىت بولۇشىدىن ھەزەر ئەيلىشى كېرەك. ئىستېلاچى ئۆزىنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، ئاجىز كۈچلەرنىڭ ماسلىششى بىلەن ئىستىلا رايوندىكى كۈچلۈك گۇرۇھ مەز`ھەپلەرنى ئۆزىگە بويسۇندۇرىدۇ ۋە ئۆزىنى ئاشۇ رايوننىڭ مەڭگۈلۈك ھۆكۈمدارغا ئايلاندۇرىدۇ. ئەگەر، ئىستېلاچى بۇلارنى مۇۋاپىق ھەل قىلالمىسا قولغا كەلتۈرگەن ھەممە نەرسىلەرنى تېزلا قولدىن بېرىپ قويىدۇ. ئۇ مەزكۇر رايوننى باشقۇرغان ئەھۋالدىمۇ ئاۋارىچىلىق كۆپ بولىدۇ.

بۇ جەھەتتە رۇملۇقلار ياخشى نەمۇنىدۇر. رۇملۇقلار ئۆزى ئىستىلا قىلغان بارلىق رايونلاردا بۇ قائىدىلەرگە قاتتىق ئەمەل قىلدى. رۇملۇقلار ئىستىلا رايونىغا مۇستەملىكە

يۈرگۈزگەندە، ئاجىز، كىچىك ئەللەرنى سىلاپ-سىيپىدى، ئەمما، ئۇلارنى كۈچەيتىۋەتمىدى. ئۇلار كۈچلۈك گۇرۇھلارنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، چەت ئەل ھۆكۈمدارلىرىنىڭ مەزكۇر رايون’غا تەسىر كۆرسىتىشىگە يول قويمىدى ۋە باشقىلار. بۇ يەرگە كەلگەندە، مەن يۇنان`غا دائىر مىساللارنى قەيت قىلىپ ئۆتەي. ئەينى ۋاقىتتا، يۇناندىكى ئاركايالىقلار بىلەن ئاتىرىيالىقلار ھەمكارلىشىپ ماكېدون خانلىقىنى بويسۇندۇردى. ئانتىئوكونى قوغلاپ چىقاردى. شۇنداق بولسىمۇ، رۇملۇقلار ئاركايالىقلار بىلەن ئاتىرىيالىقلار ئەجرىگە يۈز قاراپ، ئۇلارنىڭ كۈچىيىشىگە يول قويۇۋەتكىنى يوق. ئەكسىچە، ئۇلارنىڭ زورىيىشىنى ئامالىنىڭ بائەرىچە توستى. رۇملۇقلارغا ھەمكارلاشقان فىلىپقا نىسبەتەن، پىلىپ گەرچە ئۆزىنىڭ رۇملۇقلارغا بولغان دوستلىقىنى پەش قىلىپ سۆزلىگەن بولسىمۇ رۇملۇقلار ئۇنىڭغا رەھىم قىلماي جايلىۋەتتى. ئانتىئوكو كۈچلىرى شۇ قەدەر ئاجىز بولسىمۇ، روملۇقلار ئۇنى ھېچقانداق مەرتىۋىگە ئېرىشتۈرمىدى. رۇملۇقلارنىڭ يۇقىرىقىدەك تەدبىرلىرىنى بارلىق ئاقىل ھۆكۈمدارلار ئۆگىنىشكە تېگىشلىك: ھۆكۈمدارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ئويلىشى لازىم بولغىنى كۆز ئالدىدىكى كۆرۈنۈپ تۇرغان قىيىنچىلىقلا بولۇپ قالماستىن، ئەڭ مۇھىمى يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان خەۋپ-خەتەرلەر ھەققىدىمۇ باش قاتۇرۇشى كېرەك. بىر دانا ھۆكۈمدار كەلكۈندىن بۇرۇن توغان

تۇتۇشى، خەر خىل خەۋپلەرگە نىسبەتەن ئالدىنى ئېلىش تەييارلىقىنى قىلىپ قويىدۇ. يېڭى بايقالغان ۋاقىتىدىكى خەۋپ-خەتەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئوڭاي، لېكىن خەۋپ-خەتەرنىڭ ئەۋجى يېتىپ كەلگەندە ئىش تۇگەشكەن بولىدۇ. بۇ خۇددى كېچىكىپ بايقالغان ئۆپكە كېسەلگە ئوخشايدۇ. دەسلەپكى باسقۇچتىكى كېسەلنىڭ بايقىلىشى تەس بولىدۇ. ئەمما، دىئاگونۇز قويۇپ بايقالسىلا داۋالاش قىين`غا توختىمايدۇ. لېكىن كېسەل ئەڭ باشتا تەكشۈرۈپ بايقالمىسا ۋە كېسەلگە لايىق رېتسىپ قوللىنىلمىسا، ئاي-كۈنلەر ئۆتۈپ كېسەل ئېغىرلاشقاندا بايقالسا، ئىش كېچىككەن بولىدۇ. بۇ قائىدىنى دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىغا تەدبىقلىغى بولىدۇ. ئەگەر، بىر دۆلەتنىڭ ھۆكۈمدارى دۆلەتتىكى يوشۇرۇن خەۋپلەرنى ئۆتكۈرلۈك بىلەن ئالدىن سېزەلىسە (بۇنداق قىلىش ئەڭ دانا كىشىلەرگە نېسىپ بولىدۇ)، ئۇ يۈز بەرگۈسى ئىشلارنىڭ تەدبىرىنى ئالدىن تۈزەلەيدۇ. ئەگەر، ھۆكۈمدار ئۇنچىكە ۋە تىرىشچان بولمىسا، خەۋپ-خەتەر ئاستا-ئاستا تەرەققى قىلىپ، جان ھەلقۇمغا يەتكەندە قانچە قىلسىمۇ پايدىسى بولمايدۇ. شۇڭا، ئەينى دەۋردىكى رۇملۇقلار كەلمىش خەۋپ- خەتەرنى يىراقتىن بايقاپ، ئۇنى يوق قىلغان. ئۇلار ئۇرۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن خەۋپ-خەتەرلەرنىڭ يوشۇرۇن تەرەققىياتىغا قىلچە يول قويمىغان . چۈنكى، ئۇرۇش ساقلانغىلى بولمايدىغان ئىش. ۋاقت سوزۇلسا، بۇنىڭ پايدىسى

قارشى تەرەپكە بولىدۇ. رۇملۇقلار بۇنى ناھايىتى ياخشى چۈشەن`گەچكە، ئەينى ۋاقىتتىكى ھەمكارلاشقۇچىلىرىدىن بولغان پىلىپ ۋە ئانتىئوكولارغا جەڭ ئېلان قىلىپ، ئىتالىيىدە كەلگۈسىدە ئۆزلىرىگە قارشى يۈز بېرىدىغان ئۇرۇشنىڭ ئالدىنى ئالغان . گەرچە، رۇملۇقلار ئەينى ۋاقىتتا بۇ ئىككى مەيدان ئۇرۇشتىن ساقلىنالىسىمۇ، ئۇنداق تاللاشتىن ۋاز كەچكەن. رۇملۇقلار بىز ھەمىشە دانىشمەنلەرنىڭ ئاغزىدىن ئىشىتىدىغان: <<كەينىگە تارتىشنىڭ خاسىيىتىنى كۆرۈپ باققىن>> دېگەندەك ئىبارىلەرنى ئەزەلدىن ياقتۇرمايتتى. ئەكسىچە، ئۇلار ئۆزىنىڭ ئىقتىدارىغا ۋە پەخەسلىك بىلەن چىقارغان ھۆكۈملىرىگىلا ئىشىنەتتى. چۈنكى، ۋاقت ئۆزى بىلەن ئەگەشتۈرۈپ ھەممە نەرسىنى ئېلىپ كېلىدۇ: ئۇ ياخشى ئىشلارنىمۇ ئېلىپ كېلىدۇ ، يامان ئىشلارنىمۇ ئېلىپ كېلىدۇ ياكى ھەر ئىككىسىنى تەڭلا ئېلىپ كېلىدۇ.

ئەمدى بىز دىققەتنى فرانسىيىگە ئاغدۇرۇپ، تەكشۈرۈپ باقايلى، ئۇ يۇقىرىقىدەك قىلغانمۇ-يوق. مەن چارلىز ھەققىدە سۆزلەپ ئولتۇرمايمەن، پەقەتلا لۇئى ھەققىدە توختىلاي. چۈنكى، لۇئىنىڭ ئىتالىيىنى بېسىپ ياتقان ۋاقتى ئۇزۇنراق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ قىلغان-ئەتكەنلىرىنى كۆزىتىشمۇ ئوڭايراق. كۆزىتىشلەر ئارقىسىدا شۇنى بايقىدۇقكى، لۇئىنىڭ ھەرىكىتى يات بىر ئەلدە ھاكىمىيەت تۇتۇشتا قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارغا تۈپتىن خىلاپ.

فرانسىيە پادىشاھى لۇئى دەل ۋېنېتسىيىلىكلەر باشلاپ كەلگەن بورە، ۋېنېتسىيىلىكلەر لۇئىنى تاجاۋۇز قىلدۇرۇش ئارقىلىق لومباردىيەنىڭ (ئىتالىيىنىڭ بىر مەمۇرىي رايونى) يېرىمىگە ئېرىشمەكچى بولغانىدى. مەن بۇ يەردە فرانسىيە پادىشاھىنىڭ تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ، بىر قىسىم يەرلەرنى ئىگىلىۋالغانلىقى ھەققىدە سۆزلەپ ئولتۇرماي. چۈنكى، ئۇ ئىتالىيىدە پۇت دەسسەپ تۇرالىغۇدەك بىر جاي ھازىرلىماقچى ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىتالىيىدە ئۇنىڭ دوستلىرى يوق ئىدى. بۇرۇن پادىشاھ چارلىزنىڭ ھەرىكىتى قارشى ئېلىنمىغاچقا ، لۇئىنىڭ ئىتالىيىدىن دوست تېپىش تىرىشچانلىقىمۇ ئىزچىل مەغلۇپ بولدى. لۇئىنىڭ باشقا ئىشلىرىدا خاتالىق سادىر بولمىغان بولسا، ئۇنىڭ ئىتالىيىگە باستۇرۇپ كىرىشتىكى مۇددىئاسىمۇ ئەمەلگە ئاشقان بولاتتى. پادىشاھ لۇئى لومباردىينى ئىگىلەش بىلەم قايتا قولغا ئالدى. رىنايا ئۇنىڭغا باش ئەگدى. فلورېنسىيىلىكلەر دوستقا ئايلاندى. ماركىز مانتۇيا، كىنەز فېررارا، ۋانتىۋورى، فىلىق خانىم، لودفائېنزا، پاسسارو، رىملى، كامارىلو، پىئومبىنو (بۇ كاتتىلار ئىتالىيىدىكى ھەرقايسى شەھەر دۆلەتلىرىنىڭ ھۆكۈمدارلىرى.) قاتارلىق ئاقسۆڭەكلەر ھەمدە لۇگالىقلار، پىسسالىقلار، سىينالىقلار لۇئىغا دوستلۇق قولىنى ئۇزاتتى. ۋېنېتسىيىلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ شۇم غەرىزى تۈپەيلىدىن كېلىپ چىققان يامان ئاقىۋەتنى پەقەت شۇچاغدىلا چۈشەندى! ئۇلار

لومباردىيىنىڭ بىر قىسىم كىچىك شەھەرلىرىگە ئېرىشىش ئۆچۈن ئىتالىيىنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسىم زېمىنىنى فرانسىيىنىڭ باشقۇرۇشىغا تۇتۇپ بەردى!

قېنى، قىياس قىلىپ باقايلى، ئەگەر فرانسىيە پادىشاھى لۇئى مەن يۇقىرىدا قەيت قىلىپ ئۆتكەن ئىستىلا رايونىنى باشقۇرۇش تەدبىرلىرى بويىچە ئىش تۇتقان بولسا، ئىتالىيىدە ئېرىشكەن زېمىن ، دوستلۇق، ئابرۇي قاتارلىقلارنى ھېچقانچە كۈچ سەرپ قىلمايلا ساقلاپ قالالايتتى. گەرچە، لۇئىنىڭ ئىتالىيىدىكى دوستلىرى كۆپ بولسىمۇ، ئۇلار زەئىپ ۋە قورقۇنچاق بولۇپ، بەزىلىرى دىنىي ھاكىمىيەتتىن ، يەنە بەزىلىرى ۋېنېتسىيلىكلەردىن قورقاتتى. شۇڭا، ئۇلار لۇئىغا ئەگەشمىسە بولمايتتى. لۇئى ئۆزىگە ئەگەشكەن ئەنە ش دوستلىرىغا تايان’غان بولسا، ئىتالىيىدىكى باشقا كۈچلۈك گۇرۇھلارنى ئاسانلا بەربات قىلالايتتى. كىشىنى ئىنتايىن ئەپسۇسلاندۇرىدىغىنى شۇكى، لۇئىنىڭ قىلغان-ئەتكەنلىرى دەل بۇنىڭ تەتۈرىچە بولدى. پادىشاھ لۇئى مىلان`غا كىرگەندىن كېيىن ئۆز ھاكىمىيىتىنى تۈگەشتۈرىدىغان ئىشنى قىلغان: پاپا ئالېكساندر(ئەسلى ئىسمى رودرىگو بورجىئا1413-1503 ئۇ پارا بېرىش ئارقىلىق رىم پاپاسى بولغان. ئۇ تەختكە ئولتۇرغاندا پاپىنىڭ ھوقۇقى كۈنسايىن ئاددىيلاشقان، ئۇ نىكاھسىز تاپقان ئوغلى چىسارى بورجىئا<مەشھۇر كىنەز ۋالونتىنو> ئارقىلىق دىنىي قوغدىغۇچى

سۈپىتىدە ئىتالىيىنىڭ رومانا رايونىنى ئۆزىگە قارىتىۋالدى.)
نىڭ رومانانى بېسىۋېلىشىغا ياردەم قىلدى. ئۇ شۇنداق قىلىش
ئارقىلىق ئىتالىيىدىكى دوستلىرىدىن ۋە ئۇنىڭ قوينىغا ئۆزىنى
ئاتقان كىشىلىرىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى، ئۆزىنى ئۆزى
ئاجىزلاشتۇرغانلىقىنى ئويلاپ يەتمىگەنىدى. بۇ يەردىكى
دىنىي ھاكىمىيەتلەر ئەسلىدىلا ئۆزىنىڭ ئالاھىدە ھوقۇقى
بىلەن زور ئىناۋەتكە ئىگە ئىدى. ئەمدىلىكتە بولسا فرانسىيە
پادىشاھى ئۇلارغا غايەت زور ئۆرپ-ئادەت ھوقۇقىنى
بېرىۋەتكەنىدى. بۇ خۇددى يولۋاسقا قانات چىقىرىپ
قويغاندەك بىر ئىش بولدى. فرانسىيە پادىشاھى بىرىنچى
قېتىملىق خاتالىقنى ئۆتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىن يەنە
كەينى-كەينىدىن خاتالىق ئۆتكۈزۈشكە مەجبۇر بولدى.
ئاخىرىدا ئۇ ئالېكساندىرنىڭ تېسكارانى ئىگىلىۋېلىشتەك قارا
نىيىتىنى توسۇش ئۈچۈن ئۆزى ئىتالىيىگە ئاتلىنىشقا مەجبۇر
بولدى.

پادىشاھ لۇئىنىڭ خاتالىقى مۇنداق: ئۇ رۇم دىنىي
ھاكىمىيىتىنىڭ كۈچىنى ئاشۇرۇۋەتتى ھەم نۇرغۇن
دوستلىرىدىن ئايرىلىپ قالدى. تېخى بۇئاز كەلگەندەك
ناپلېس پادىشاھلىقىغا كۆز تىكىپ ، ئۇنى ئىسپانىيە
پادىشاھى بىلەن تەڭ بۆلۈشمەكچى بولدى. پادىشاھ لۇئى
ئىتالىيىنىڭ خوجايىنى بولۇپ تۇرۇقلۇق ئۆزىگە پۇت ئاتىدىغان
يەنە بىر كۈنى پەيدا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن، لۇئى

بويسۇندۇرغان جايدىكى قارانىيەتلەر ئۆزلىرىنىڭ دەرد-ھەسرىتىنى تۆكۈلدىغان خوجايىنغا ئېرىشۋالدى. ئەسلىدە پادىشاھ لۇئى بويسۇندۇرۇلغان رايوننىڭ ھۆكۈمدارىنى ۋەزىپىسىدە قويۇۋېرىپ، ئۇنى ئۆزىگە ئولپان تۆلەتكۈزگەن بولسا بولاتتى. بىراق، لۇئى ئۆزىگە ئولپان تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك ئادەمنى(ناپلېس ئاراگەن پادىشاھى فېكېرىكو 1 نى كۆرسىتىدۇ) قوغلىۋېتىپ ئۆزىنى قوغلىۋېتەلەيدىغان يەنە بىر ئادەمنى-ئىسپانىيە پادىشاھىنى-باشلاپ كەلدى.

زېمىن`گە ئېرىشىش ئادەملەردە بولىدىغان ئىنتايىن تەبىئىي ئارزۇ، كىشىلەر بۇ ئارزۇنى كۈچى يېتىدىغان دائىرىدە ئەمەلگە ئاشۇرغاندا، ئەيىبلەشكە ئەمەس، بەلكى ماختاشقا سازاۋەر بولىدۇ. لېكىن، ئارمان`غا لايىق دەرمان بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئۇرۇنۇش قىلسا، ئۇنىڭ نەتىجىسى بۇ خىل قىلمىشنىڭ تەنبىھلەشكە تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. ئەگەر، فرانسىيە پادىشاھى ئەينى ۋاقتتا ناپلېسقا ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئېرىشەلىگەن ئىكەن، ئىسپانىيە پادىشاھى بىلەن بۆلۈشۈۋېلىش ئۈچۈن ھەمكارلاشماسلىقى لازىم ئىدى. فرانسىيە پادىشاھىنىڭ ۋېنېتسىيىلىكلەر بىلەن بىرلىكتە لومباردىيىنى بۆلۈۋېلىشى فرانسىيە پادىشاھىنىڭ ئىتالىيىدىن يىڭنە پاتقۇدەك ئورۇنغا ئېرىشۋېلىشىنى ئۈيلىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ دېيىلسە، بۇ توغرا بولىدۇ. شۇنداق بولغاندا، فرنسىيە پادىشاھىنىڭ ناپلېسنى ئىككىنچى

قېتىم ئىسپانىيە پادىشاھى بىلەن بىرلىشىپ بۆلۈۋېلىشى خاتا بولىدۇ. چۈنكى، ئىككىنچى قېتىمقىسىدا ئەقىلگە مۇۋاپىق ئاساسلار كەم.

شۇنداق قىلىپ، پادىشاھ لۇئى بەش قېتىم خاتالىق ئۆتكۈزگەن بولىدى: زەئىپ گۇرۇھلارنى يوقىتىپ، ئىتالىيىدىكى كۈچلۈك گۇرۇھلارنىڭ كۈچىنى تېخىمۇ زورايتىۋەتتى. كۈچ-قۇدرەتكە ئىگە تائىپىلەرنى (ئىسپانىيە پادىشاھى فېردىناندو 2 نى كۆرسىتىدۇ) ئىتالىيىگە باشلاپ كىردى. ئىتالىيىدە ئۆزى پۇت قويۇپ تۇرمىدى، ئىتالىيىگە قارىتا مۇستەملىكە سىياستى ئېلىپ بارمىدى. ئۇ ئەنە شۇنداق خاتالىقلارنى سادىر قىلغان بولسىمۇ، ۋېنېتسىيىلىكلەرنىڭ زېمىنىنى تارتىۋېلىشتەك ئالتىنچى خاتالىقنى ئۆتكۈزۈشى سەۋەبلىك ئۇنىڭ بۈيۈك شان-شۆھرىتىنىڭ ھايات چېغىدىلا سۇنۇشى ناتايىن ئىدى. ئەگەر، ئۇ رۇم دىنىي ھاكىمىيىتىنىڭ كۈچىنى كېڭەيتىۋەتمىگەن بولسا، ئىسپانىيىلىكلەرنى ئىتالىيىگە باشلاپ كەلمىگەن بولسا، ۋېنېتسىيىلىكلەرنىڭ پادىشا لۇ`ئىغا باش ئۇرۇشى مۇقەررەر ئىدى. لۇئى يۇقىرىقىدەك سەۋەنلىكلەرنى ئۆتكۈزگەن ئىكەن، ۋېنېتسىيىنىڭ ھالاكىتىگە قاراپ تۇرمىسا بولاتتى. ۋېنېتسىيىلىكلەر كۈچەيسە باشقىلارنىڭ لومباردىيەگە كۆز تاشلىشىغا يول قويمايتتى. چۈنكى، ۋېنېتسىيىلىكلەر ئۈچۈن ئېيتقاندا، لومباردىيەگە ئۆزىلا خوجايىن بولۇشى كېرەك

ئىدى. يەنە باشقا دۆلەتلەرمۇ لومباردىيەنى فرانسىيەنىڭ قولىدىن ۋېنېتسىيىلىكلەرگە ئېلىپ بېرىشنى خالىمايتتى. چۈنكى، چەت ئەل كۈچلىرىنىڭ ھەر ئىككىسى بىلەن دۈشمەنلەشكۈدەك قۇدرىتى يوق ئىدى.

بەزىلەر فرانسىيە پادىشاھى لۇئىنى ئاقلاپ، ئۇنىڭ رومانىنى پاپا ئالېكساندىر Vى گە بېرىۋېتىشى، ناپلېسنى ئىسپانىيەگە بېرىۋېتىشى ئۇرۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن دېيىشىدۇ. بۇنىڭغا مېنىڭ بېرىدىغان جاۋابىم مۇنداق: بىر ھۆكۈمدار ئۇرۇشتىن ساقلانماقچى بولىدىكەن، قالايمىقانچىلىقنىڭ يۈز بېرىشىگە يول قويماسلىقى كېرەك. چۈنكى، ئۇنداق قىلىش بىلەنلا ئۇرۇشتىن ساقلانغىلى بولمايدۇ. ئۇرۇشنىڭ پارتلاش ۋاقتىنى كەينىگە سوزۇشنىڭ پايدىسى يوق. ئېھتىمال، بەزىلەر فرانسىيە پادىشاھى لۇئىنىڭ پاپىغا ياردەم بېرىپ، ئۇنىڭ ئىشلىرىغا يار-يۆلەك بولۇشى پاپىنىڭ پادىشاھ لۇئىنىڭ نىكاھىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا قوشۇلغانلىقى، شۇنداقلا رۇئاننىڭ كاردىنال بولۇشىنى شەرت قىلغانلىقى، دەپ ئىز'ھارلىشار. بۇنىڭغا قارىتا، ھازىرغىچە جاۋاپ قايتۇرماي، ھۆكۈمدارلارنىڭ شان-شەرىپى ھەققىدىكى بايانلاردا چۈشەنچە بەرمەكچىمەن.

فرانسىيە پادىشاھى لۇئىنىڭ لومباردىيىنى قولدىن بېرىپ قويۇشى ئۇنىڭ يوقىرىدا دېيىلگەن ئىستېلا رايونىنى ساقلاپ قېلىشىدا رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك قائىدىلەرگە سەل

قارىغانلىقىدىن بولغان. شۇڭا، ئۇنداق بولۇشىنىڭ ھەيران قالغۇدەك يېرى يوق، ئۇ ئەقىلدىن تاشقىرى ئىشلار ئەمەستۇر. ۋالونتىنو (پاپا ئالېكساندر Vى نىڭ ئوغلى، كىشىلەر ئۇنى چىسائى بورجىئا دېيىشىدۇ) رومانانى ئىگىلەپ تۇرغان مەزگىلدە، مەن نانىتتا كاردىنال رۇئان ھەزرەتلىرى بىلەن سۆھبەتتە بولغىنىمدا ئۇ مۇشۇ خىل تارىخىي ھادىسىلەر ھەققىدە مۇنداق دېگەنىدى: ئىتالىيىلىكلەر ئۇرۇشنى چۈشەنمەيدۇ، مەن ئۇنىڭغا جاۋابەن، فرانسىيىلىكلەر سىياسىنى چۈشەنمەيدۇ ئەگەر چۈشەنسە، رۇم دىنىي ھاكىمىيىتىنىڭ كۈچىيىپ كېتىشىگە يول قويمىغان بولاتتى. ئەمەلىيەتتە، رۇم دىنىي ھاكىمىيتى بىلەن ئىسپانىيەلىكلەرنىڭ كۈچىيىپ كېتىشىنى فرانسىيىلىكلەر ئۆزى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇنىڭدىن بىز ئەبەدىي توغرا بولغان مۇنداق ئومۇمىي پرىنسىپقا ئېرىشىمىز: كىم باشقىلارنى كۈچەيتىشۋېتىدىكەن، شۇ ئۆز-ئۆزىنى ھالاك قىلغان بولىدۇ. چۈنكى، بۇنداق كۈچىيىش سۈيىقەست ياكى زوراۋانلىقتىن كەلگەن بولغاچقا، كۈچەيگۈچى ئىزچىل تۈردە گۇمان پوزىتسىيەدە بولىدۇ.

تۆتىنجى باپ

ئېلىشىش بىلەن تۇتۇپ تۇرۇشنىڭ قايسىسى تەس،

قايسىسى ئاسان؟

ھاكىمىيەتنى مۇقۇملاشتۇرۇشقا دۇچ كېلىدىغان مۇشكۈللەردىن گەپ ئاچقاندا، كىشىلەر مۇنداق بىر تارىخى ئەمەلىيەتنىڭ تىگىگە ئۆيلاپمۇ يېتەلمەسلىكى مۇمكىن: قىسقىغىنا بىر نەچچە يىل ئىچىدە، ئىمپەراتور ئىسكەندەر(ماكدونىيە پادىشاھى ئىسكەدەرنى كۆرسىتىدۇ) مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئاسىيانىڭ خوجايىنى بولۇۋالدى ئۇ پۈتۈن ئاسىيا زېمىنىنى ئېلىپ بولماي تۇرۇپلا ئاخىرەتكە سەپەر قىلدى. ئادەتتىكى قاراش بويىچە، ئاشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا دۆلەتتە ئوڭايلا مائىلمان پەيدا بولاتتى. بىراق، كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغىنى شۇكى، ئىسكەندەرنىڭ ۋارىسلىرى ئامان-ئېسەن ھالدا دۆلەتنى تۇتۇپ تۇرالىدى. ئۆزلىرىنىڭ يامان غەرىزى تۈپەيلىدىن كېلىپ چىققان بەزى ئاۋارىچىلىقلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇلار باشقا ئاۋارىچىلىكلەرگە يولۇقمىدى.

بۇ ھادىسىگە نىسبەتەن پېقىر مۇنداق جاۋاب بېرىدۇ: تارىختىن بۇيانقى ھۆكۈمرانلارنىڭ ئەلنى ئىدارە قىلىش ئۇسۇلى ئاساسەن ئىككى خىل بولغىن. بىرى پادىشاھ ۋە ئۇنىڭ مالايلىرىنىڭ ئورتاق ئىدارە قىلىشى(بۇنىڭدا مالايلار پادىشاھنىڭ ھىممىتى بىلەن ۋەزىر سالاھىيتىگە ئېرىشىپ دۆلەت باشقۇرىدۇ)؛ يەنە بىرى، پادىشاھ ۋە بەگ لەر بىرلىشىپ

خانىدانلىقنى ئىدارە قىلىدۇ(بۇنىڭدا بەگلەر بەھىرىمەن بولىدىغان ئىمتىياز پادىشاھنىڭ ھىممىتىدىن ئەمەس، بەلكى بۇرۇنقى قانداشلىق مۇناسىۋىتىدىن كەلگەن بولىدۇ.) بەگلەردە ئۆزىنىڭ تېررىتورىيىسى ۋە پۇقراسى بولىدۇ، بۇ پۇقرالار بەگىن ئۆزىنىڭ خوجايىنى دەپ بىلىپ ھىمايە قىلىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىلغان بىرىنچى خىل ئىدارە ئۇسۇلىدا، پادىشاھ زور ئىمتىيازغا ئىگە بولغىن بولىدۇ، پادىشاھدىن ئارتۇق ھېچكىم بولمايدۇ، پۇقرا ۋەزىر-ۋۇزرالارنى پادىشاھنىڭ ئەمرى دەپ بىلىپ ئىتائەت قىلىدۇ. شۇڭا، پۇقرالاردا ئۇلارغا نىسبەتەن ئالاھىدە ھېسسىيات بولمايدۇ.

دەۋرىمىزدىكى تۈركىيە بىلەن فرانسىيە يۇقىرىقى ئىككى تىپقا ۋەكىللىك قىلىدۇ. تۈركىيە بىرلا پادىشاھنىڭ ئەمىر ئاستىدىكى ئەل بولۇپ ، ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى ۋەزىر ۋە مالايلاردۇر. تۈركىيە پادىشاھى ئۆزىنىڭ سەلتەنەت ئاستىدىكى بەش ئەلنى بىر قانچە شتاتقا بۆلۈپ، ئۇنى باشقۇرۇشقا ھەر خىل مەمۇرىي ئەمەلدارلىرىنى ئەۋەتكەن. پادىشاھ ئۇلارنى خالىغانچە ئۇياق-بۇياققا قىلالايدۇ. فرانسىيە پادىشاھى بۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ. فرانسىيە پادىشاھى بۇرۇندىن بار بولغىن بىر تۈركۈم ئاقسۆڭەكلەر توپىنىڭ ئارىسىدا قالغان . بۇ ئاقسۆڭەكلەر ئۆزلىرى تۇرغان تېررىتورىيىدىكى پۇقرالار تەرىپىدىن خوجايىن دەپ قارىلىپ، ئۇلارنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشكەن. ئۇلار ئۆزىگە

خاس ئىمتىيازغا ئىگە، پادىشاھ ئۇلارنى خالىغانچە بىر تەرەپ قىلالمايدۇ، ئۇنداق قىلىشنىڭ ئۆزى مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، تەۋەككۈلچىلىك بولاتتى. يۇقىرىقىلاردىن مۇنداق يەكۈننى چىقىرىمىز: تۈركىيە پادىشاھىنىڭ سەلتەنەتى ئاستىدىكى زېمىننى ئېلىش قىيىن، ئەمما ئېلىۋالغاندىن كېيىن ساقلاپ قېلىش ئوڭاي. ئەكسىچە، فرانسىيە پادىشاھى تۇتۇپ تۇرغان زېمىننى ئېلىش ئوڭاي، تۇتۇپ تۇرۇش تەس.

تۈركىيە پادىشاھىنىڭ قولىدىكى زېمىننى ئىگىلەشنىڭ قىيىنلىقىدىكى سەۋەب شۇكى، تاجاۋۇزچىلارنى پادىشاھىنىڭ بەگ- ۋەزىرلىرى باشلاپ كىرگەن بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، پادىشاھىنىڭ چۆرىسىدىكى ئادەملەرنىڭ ساتقىنلىقىدىن پايدىلىنىش تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، بۇ پادىشاھىنىڭ ۋەزىر-سىپاھلىرى ئۇنىڭ قۇللىرىدىنلا ئىبارەت بولغاچقا، ئۇلارنى سېتىۋېلىپ ئىندەككە كەلتۈرۈش تەس. سېتىۋالغان تەقدىردىمۇ ئۇلاردىن نەپ ئالغىلى بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇلار خەلقنى ئۆزىگە ئەگەشتۈرەلمەيدۇ، شۇڭلاشقا تۈركىيە سەلتەنەتىنى بويسۇندۇرىمەن دېگەن كىشى ئالدى بىلەن ئىدىيىۋى تەييارلىقنى پۇختا قىلىپ، ئۆزى نىشان قىلىۋاتقان ئەلنىڭ بىرلىككە كەلگەن كۈچ ئىكەنلىكىنى ئوبدان چۈشىنىشى، باشقىلارنىڭ ئىچكى قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇپ پۇرسەت يارىتىپ بېرىشىگە ئەمەس، بەلكى ئاساسەن ئۆزىنىڭ كۈچىگە تايىنىش لازىم، ئەلۋەتتە. ئىستىلاھچى

تۈركىيە پادىشاھلىقىنى بويسۇندۇرۇپ، ئۇرۇشتا تۈركىيە پادىشاھىنى مەغلۇپ قىلىپ، قورال كۈچىنى يوقىتىپ مەڭگۈ باش كۆتۈرەلمەيدىغان قىلسا، كېيىنچە پادىشاھ جەمەتىدىن باشقا ھېچكىمدىن ئەنسىرىگۈدەك خەۋپكە تېخىمۇ ئورۇن قالمىغان بولىدۇ. چۈنكى، خەلق پادىشاھىدىن ئۆزگىلەرگە ئىشەنمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە غالىبلار ئۆز غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈشتە ئۇلارغا تايانمىغاچقا، غەلىبىدىن كېيىن ئۇلاردىن ئەيمىنىش تامامەن ئورۇنسىز ئىش بولىدۇ.

ئەگەر ئىستىلاھ نىشانى فرانسىيەدەك ئەل بولسا، ئەھۋال ئۇنىڭ ئەكسىچە بولىدۇ. بۇنداق ئەلگە باستۇرۇپ كىرىش ناھايىتى ئوڭاي، چۈنكى ئۇنىڭ ئاقسۆڭەكلىرىنى ئۆزىگە تارتىسىلا كۇپايە. بۇ ئاقسۆڭەكلەر ھۆكۈمەتتىن نارازى بولۇپ، ئۆزگىرىش قىلىشنى نىيەت قىلىپ تۇرغان بولىدۇ. ئۇلار ئىستىلاھچىلارغا قولايلىق بېرىپ، ئىستىلاھچىلار ئاسانلا غەلىبىگە ئېرىشىۋالىدۇ. بىراق، ئىستىلاھتىن كېيىن بۇنداق ئەلنى ساقلاپ قېلىش ئاۋارىچىلىك ۋە قىيىندۇر. بۇ نۇرغۇن مۇشكۇلاتلار ئاشۇ ساڭا ياردەم قىلغان ئادەملەردىن شۇنداقلا ئۆزۈڭ ئەزگەن كىشىلەردىن كېلىدۇ. ھۆكۈمرانلار جەمەتىنى يوق قىلىشنىڭ ئۆزىلا يېتەرلىك بولالمايدۇ. چۈنكى، قېپقالغان باشقا ئاقسۆڭەكلەر پادىشاھىنىڭ ئورنىغا چىقىپ، بىر مەيدان ئىنقىلابنىڭ رەھبەرلىرىدىن بولۇپ قېلىش خەۋپى بار، سەن ئۇلارنى ئاسانلىقچە رازى قىلالمايسەمۇ،ئۇزۇل-كېسىل

يوقىتالمايسەن. شۇڭا، پۈرسەت يېتىپ كەلسىلا، ئۇلار تۇغ كۆرۈرۈپ چىقىدۇ-دە، بۇ ئەلدىن مەھرۇم بولىسەن.

ئەمدى دارا(پارىد شاھى) خانلىقى ھەققىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بارايلى. بىزنىڭ بايقىشىمىزچە، دارا خانلىقىنىڭ ئالاھىدىلىكى تۈركىيە پادىشاھلىقىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. شۇ سەۋەپتىن بۇ ئەلگە يۈرۈش قىلىش ۋە ئۇنى ئىگىلەش ئۈچۈن ، ئىمپېراتور ئىسكەندەرنىڭ ئالدى بىلەنپادىشاھ دارانى ئۇزۈل-كېسىل يوقىتىشى زۆرۈر بولدى، ئاندىن تېررىتورىيىنى ئىگىلىدى. غەلبىدىن كېيىن دارا ئۆلدى، ئىسكەندەر ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملىدى. ئەگەر ئىسكەندەرنىڭ ۋارىسلىرى ئىچكى نىزا تۇغدۇرماي ئىتتىپاقلىشىدىغەئان بولسا، ئۇلار بۇ ئەلگە بولغان ھۆكۈمرانلىقىنى بىمالال داۋام قىلغان بولاتتى، دۆلەتتىمۇ مالىمان كېلىپ چىقمايتتى. بىراق فرانسىيەدەك دۆلەتنى ئۇنداق ئاسان بويسۇندۇرغىلى بولمايدۇ. فرانسىيە، ئىسپانىيە، گېرتسىيە(يۇنان) لەردە ھە دېسىلا رۇملىقلارغا قارشى مالىمان يۈز بېرىشىنىڭ سەۋەبى بۇ دۆلەتلەردە نۇرغۇن كىچىك خاندانلىقنىڭ بوغانلىقىدۇر. كىشىلەرنىڭ ئەسلىدىكە ئۆز دۆلىتىگە بولغان خاتىرىسى مەۋجۇتلا بولىدىكەن، رۇملىقلار ئۆزلىرى ئىگىلىگەن رايوننى مۇقىم تۇتۇپ تۇرالمايدۇ. ئەمما رۇم ئىمپېرىيىسىنىڭ ئىمتىيازى ۋە ھۆكۈمرانلىقىنىڭ ئۇزۇن مۇددەت دەۋام قىلىشى بىلەن كىشىلەرنىڭ ئۆتمۈشتىكى دۆلەتلىرى ھەققىدىكى خاتىرىسى

ئۆچـۈپ، ئـاخـر رۈملـۇقلار بـۇ ئەلـنـىڭ شەكـسـز خوجايـنـغـا ئايلانــدى. رۈملـقــلاردا ئـچـكــى قالايـمـقــان يــۈز بەرگەنــدە، ئۇلارنىڭ ھەرقاندىقى ئۆزى تۇرغۇزغا نوپۈزى بىلەن ئۆزارا كۈچ سنـنشــالايدۇ. چــۈكى، بــۇرۇنقى خــان جەمەتــى ئــاللىبۇرۇن تــۈگـگەن، كىشـــلەرنىڭ نەزىرــدە رۈملـقلاردــن ئـــۆزگە ھۆكـۈمران يوق ئـدى.

يۇقـرىقـدەك بـر قاتـار تـارىخى ئەمەلـيەتنـى كـۆرگەن ئـكەنمـــز، مۇنــۇ ئەھۋالــدــن تەئەججــۈپ ھــېس قىلمــايمز: ئـسكەندەر ئاسياني ئوڭايلا ئالدى. يەنە بەزىلەرنىڭ (پېرـس گۇرۇھـى ۋە باشـقـلار) ئـۆزى ئـالغـان زېمـنـنى تۇتـۇپ تۇرۇشـى ئـنتــايـن تەس بولــدى. بـــۇ خـــل ھـــالەتلەرنى كەلتـــۈرۈپ چـقارغان ئامـل غالـپلارنـىڭ ئـقتـدارـدىكى پەرقتە ئەمەس ، بەلكى ئـستىلاھ رايونىنىڭ ئەھۋالـدىكى كۆپ خىللىقتا.

بەشنچى باپ

ئەركىنلىك ۋە تەرتىپ: ئـستىلاھچنىڭ دۈشمنى

ل   ئەركىنلىـــك ۋە تەرتـــپ تارىخنـــىڭ بـــوران-چاپقۇنلىرىغــا ۋە ديــانەت-شــەپقەتلىرىنىڭ ئــالدىمغا دۈچ كەلســـمۇ، بەرىبـــر ھـــۆر خەلقنـــىڭ قەلبـــدىن ئۇنتۇلـــۇپ كەتمەيدۇ.

ل بۇ خىل ئەھۋالغا نىسبەتەن، ئەڭ ئىشەنچلىك ئۇسۇل شۇكى، ئۇلارنى تولۇق يوقىتىۋېتىش ياكى ھۆكۈمرانىنىڭ ئىستىلاھ رايونىدا تۇرۇشىدۇر.

ئەگەر ئىستىلاھ قىلىن`غۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ قانۇنى ئاستىدا ئەركىن ياشاشقا ئادەتلەنگەن بولسا، بۇنداق ئىستىلاھ رايونىنى ئىدارە قىلىشنىڭ ئۈچ خىل ئۇسۇلى بار. بىرىنچىسى ئۇلارنى پاكىزە يوقىتىش، ئىككىنچىسى، ئىستىلاھچىنىڭ ئىستىلاھ رايونىدا تۇرۇشى، ئۈچىنچىسى، ئىستىلاھ قىلىنغان ئەللەرنىڭ ئەسلىدىكى قانۇنى بويىچە ياشىغىلى قويۇش، ئەمما ئۇلارنى ئولپان بەرگۈزۈش، ئىستىلاھچىلارغا دوستانە مۇئامىلىدە بولىدىغان ئاز ساندىكى كىشىلەردىن تۈزۈلگەن قۇلىقى يۇمشاق ھۆكۈمەتتىن بىرنى قۇرۇش. بۇ ھۆكۈمەت ئىستىلاھچىلار ھۆكۈمرانى تەرىپىدىن قۇرۇلغان ھۆكۈمەت بولغاچقا، ئاشۇ ھۆكۈمرانىنىڭ دوستلۇقى ۋە ھىمايىسى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئۆزىنىڭ مەۋجۇت بولالمايدىغانلىقىنى چۈشىنىدۇ. شۇڭا، ئۇنداق ھۆكۈمەت ھۆكۈمرانغا ئىنتايىن سادىق بولىدۇ. ئىستىلاھچى ھۆكۈمران ئەركىن تۇرمۇشتا ئادەتلەنگەن شەھەرنى تۇتۇپ تۇرماقنى ئويلايدىكەن، ئۇنداقتا، ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈشتە مۇشۇ شەھەر پۇقرالىرىغا تايىنىش باشقا ئۇسۇلغا قارىغاندا تېخىمۇ ئۈنۈملۈك ۋە ئىشەنچلىكتۇر.

سىپارتالىقلار بىلەن رۇملىقلار دەل ئاشۇ جۈملىدىندۇر.

سپارتلىقلار ئىستىلاھ قىلغان رايوندا ئولىگارخ ھاكىمىيەتتا(ئىستىلاھ رايونىدىكى ئاز ساندىكى كىشىلەردىن تۈزۈلگەن ئىستىلاھچىغا سادىق ئاز سانلىقلار ھاكىمىيتى.) تىن بىرنى تىكلەش ئارقىلىق ئافىنا بىلەن تىبىس قوغداپ قالغانىدى. بىراق ئاخىرقى ھېساپتا سپارتالىقلار ئافىنا بىلەنتىبىس يەنە قولدىن بېرىپ قويىدى. رۇملىقلار كاپۇئا(مىلادىدىن ئىلگىرى 221-يىلى بەربات بولغان)، كارتاجىن (مىلادىدىن ئىلگىرى 146-يىلى بەربات بولغان)، نۇمانزىيە(مىلادىدىن ئىلگىرى 133-يىلى بەربات بولغان) قاتارلىق جايلارنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن بۇ يەرنىڭ خەلقلىرىنى كۆزىدىن يوق قىلدى. شۇڭا، ئاقىۋەتتە، رۇملىقلار مەزكۇر رايونلارنىقولدىن بېرىۋەتمىدى. بىراق، رۇملىقلار يۇناننى سپارتالىقلار ئىشلەتكەن ئۇسۇل بىلەن ساقلاپ قېلىشنى ئويلىغان بولسىمۇ، يۇنانلىقلارغا ئەركىنلىك بېرىپ، ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ قانۇنى بويىچە ياشاشتا يول قويغان بولسىمۇ، ئاخىرقى ھېسابتا غىبە قىلالمىدى. ئاخىر رۇملىقلار يۇناننى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بۇ رايوندىكى نۇرغۇن شەھەرلەرنى ۋەيران قىلىشقا مەجبۇر بولدى. چۈنكى، ئىستىلاھ قىلىنغان رايوننى مۇقىم ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن رۇملىقلاردا ئۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق ئىدى. شۇڭلاشقا، ئىستىلاھچىلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئۇ بىر شەھەرگە خوجا بولغانىكەن بۇ شەھەرنىڭ پۇقرالىرى ھۆ جاياتقا ئادەتلەنگەن بولسا، ئىستىلاھچىنىڭ ئۇلارنى تولۇق ۋەيران قىلىۋەتمەسلىكى

مۇقەررەر ھالدا ئۆز ھالاكىتىنى كۈتۈپ تۇرۇشقا ئوخشاش بىر ئىش بولىدۇ. نەتىجىدە بۇ شەھەرنىڭ خەلقلىرى پۇرسەت پىشىپ يېتىلگەن ئەھۋال ئاستىدا ئەركىنلىك باھانىسىدە غەلىيان كۆتۈرىدۇ ۋە بۇ شەھەرنىڭ قەدىمكى قانۇنى ۋە تەرتىپ-ئىنتىزامىنى تىرىلدۇرمەكچى بولىدۇ. مانا بۇ ئەركىن تۇرمۇشتىكى شەھەرنى غەرق قىلىۋېتىشىرىكى زۆرۈرلۈكنىڭ سەۋەبى، ئەركىنلىك ۋە تەرتىپ تارىخنىڭ بوران-چاپقۇنلىرىغا ۋە دىيانەت-شەپقەتلىرىنىڭ ئالدىمىغا دۇچ كەلسمۇ، بەرىبىر ھۆر ياشاپ كۆڭەن خەلقنىڭ ئېسىدىن چىقمايدۇ. ئىستىلاھچى ئىستىلاھ رايوندىكى يەرلىك خەلقنى خانىۋەيران قىلىۋېتىشى لازىم. بولمىسا، سەن ئۇلارغا قانچىلىك ساراسىمە سېلىدھىڭ ۋە ئۇلاردىن قانچىلىك مۇداپىئە قىلىشىڭدىن قەتىينەزەر ئۇلار ئاخىر يەنىر ئەركىنلىك ۋە تەرتىپتىن ئىبارەت ئىككى قىممەتلىك ئەنەنىسىنى ھەرگىز ئېسىدىن چىقارمايدۇ، خۇددى پىلوروسىيىلىكلەر تەرىپىدىن بىر ئەسىر مۇستەملىكە قىلىنغاندىن كېيىنكى پىسالىقلارغا ئوخشاش،ئۇلار بەختىسىزلىككە يولۇققان چاغلىرىدا ئەركىنلىك ۋە تەرتىپ دەۋرلىرىدىكى گۈزەل ئۆتمۈشلىرىنى ياد ئېتىدۇ.

ئەگەر بەزى شەھەرلەرنىڭ خەلقى پادىشاھ ھۆكۈمرانلىقى ئاسىرىدا تۇرمۇش كەچۈرۈشكە ئادەتلەڭەن بولسا، ئۇلارنىڭ ئۆتمۈشتىكى ئۆز خاقانىنىڭ جەمەتى

قۇرۇتۇۋېتىلگەن بولسا، ئۇلار بىرلىشىپمۇ يېڭى پادىشاھنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشقا ئامالسىز قالدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەركىن ھايات ئۇلار ئۈچۈن ناتونۇش بولۇپ قالدۇ ۋە ئۇلار نېمە قىلىشنى بىلمەي قالدۇ. بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، مەزكۇر ئىستىلاھ رايون خەلقلىرىنىڭ ئىگىلىگۈچى ھۆكۈمەت دائىرىلىرىگە بولغان قارشىلىق ھەرىكىتى ئاستىلايدۇ، مانا بۇ يېڭى ھۆكۈمرانىنىڭ ئۆزى ئىستىلاھ قىلغان رايوننى ساقلاپ قېلىشقا قولاي شارائىت تەمىن ئېتىدۇ. ئەگەر ئىستىلاھ ئوبيېكتى جۇمھۇرىيەت بولغاندا، ئەھۋال پۈتۈنلەي ئوخشىمايدۇ. جۇمھۇرىيەت تۈزۈمدە زور ھاياتى كۈچ، دەھشەتلىك غەزەپ-نەپرەت، تەقەززالىق قىساسلىق قەلب مەۋجۇت بولغان بولىدۇ. بۇ ئىستىلاھ رايون خەلقىنى ئۆتمۈشكە ھېرىس بولۇپ، قولىدىن كەتكەن ئەركىنلىكىنى ياد ئېتىدۇ، ئۇلار بۇنى ھەر قېتىم ئەسلىگەندە ئۆزلىرىنى باسالماي قالدۇ. بۇ خىل ئەھۋالغا نىسبەتەن ئەڭ مۇۋاپىق ئۇسۇل ئۇلارنى قىرىپ تاشلاش ياكى پادىشاھنىڭ ئىگىلىگەن رايوندا تۇرۇشىدىن ئىبارەت.

ئالتىنچى باب

ئۆز كۈچىگە تايىنىپ تاجاۋۇزچىلىق قىلىش

ل تەربىلەر بىزگە ئۇقتۇردىكى، جەمىيەتتە ھېچقانداق بىر ئىش يېڭى قانۇن-تۈزۈملەرنى تۈزۈش كەبى قىيىن ئەمەس، ھېچقانداق ئىشنىڭ ئاقىۋىتى بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىدەك مۆچەرلىگۈسىز ۋە نۇقتىسىز ئەمەس. ئىجرا قىلىشتا ھېچقانداق ئىش مۇشۇ ئىشتەك خەۋپلىك ئەمەس. سەۋەبشۇكى، يېڭى تۈزۈمنىڭ بەرپاچىسى كونا تۈزۈمدە ياشىپ نەپ ئالغان كىشلەرنىڭ دۈشمىنى بولۇپ قالىدۇ. ھىتتا، يېڭى تۈزۈمدىن نەپ كۆرگەنلارمۇ يېڭى تۈزۈمنى تولۇق ھېمايە قىلمايدۇ.

ل قورال ئىشلەتكەن ئەۋلىيا-ئەنبىيالار غەلىبە قىلدى، قورال ئىشلەتمىگەن

ئەۋلىيا-ئەنبىيالار مەغلۇپ بولدى. سەۋەب شۇكى، ئادەتتە ئاۋامنىڭ خاھىشى ئاسان ئۆزگىرىدۇ. ئۇلارنىڭ مەۋقەيىنى ئۆزگەرتىشكە قايىل قىلىش ئوڭاي. ئەگەر ئۆزگەرتمىسە مانا بۇ ئىشنىڭ تەس بولغىنى. شۇڭا، كىشلەر مەلۇم نەرسىگە ئىشەڭلى زادى ئۇنىمىسا، ئۇلارنى قورال كۈچى ئىشلىتىپ ئىسكەنجىگە ئېلىش لازىم.

پېقىر تارىختا يۈز بەرگەن تەسىرلىك زور تارىخى ۋەقەلەرنى مىسال كەلتۈرۈپ، يېڭى ھۆكۈمران ۋە يېڭى دۆلەت ھەققىدە بايان يۈرگۈزگىنىمدە خالايىق تەئەججۈپ ھېس قىلمىغاي.ئەملىيەت ئۇقتۇردۇكى، نۇرغۇن كىشلەر باشقىلار ماڭغان يولنى تەكرارلايدۇ، باشقىلارنىڭ ئىشلىرىنى

دورايدۇ.بۇلار باشقىلارنىڭ يولىدا ئەينەن ماڭالمايدۇ ياكى ماڭگىجان ئەھۋالىدىمۇ بۇرۇنقىلار ئېرىشكەن نەتىجىنىڭ ئەينەن ئۆزىگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئەمما، قانداق بولۇشىدىن قەتيىنەزەر غايىلىك ئادەم ئۈلۈغلارنىڭ ئىزىنى قوغلىشىدۇ، ئاشۇ ئۈلۈغ نەتىجىلەرگە ئېرىشكەن كىشىلەرنى ئۆزىگە ئۈلگە قىلىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئىقتىدارىنى ئۈلۈغلارنىڭ پەللىسىگە يەتكۈزەلمىسىمۇ، ھاياتىغا ئاز-تولا جۇلا قوشىدۇ. چوڭ ئىشلارنى قىلىمەن دېگەن ئادەم مەرگەندەك ھەرىكەت قىلمىقى لازىم: ئۇ نىشانىنىڭ قانچىلىك يىراقلىقىنى ۋە قولىدىكى ئوقيا كىرىچىنىڭ قانچىلىك كۈچى بارلىقىنى بىلىشى لازىم . ئۇ قارىغا ئالغاندا نىشاندىن ئېگىزرەك قارىغا ئېلىشى لازىم. بۇ ئوقنى ئاشۇ ئېگىز نۇقتىغا تەگكۈزۈش كېرەكلىكىدىن ئەمەس، بەلكى ئاشۇ پەرق ئارقىلىق ئەسلىدىكى نىشانغا تەگكۈزۈشنى راستتىن ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن.

مېنىڭچە، يېڭى قۇرۇلغان بىر خانلىقتا مۇقىم ئولتۇرۇشتىكى قىيىنچىلىقنىڭ چوڭ-كىچىكلىكى دۆلەتنىڭ يېڭى ھۆكۈمرانىنىڭ قابىلىيىتىدىكى چوڭ- كىچىكلىككە باغلىق. بىر ئادەمنىڭ ئاددىي پۇقرالىقتىن ھۆكۈمرانلىققا كۆتۈرۈلۈشىباشتىكى ئېتىز بالىسىدىن كېيىنكى تەڭرى ئەركىسىگە ئايلىنىشى شۇ ئادەمنىڭ قابىلىيىتى ياكى تەلىيىنى شەرت قىلىدۇ. قابىلىيەت ۋە تەلەي ئىستىلاھچىنىڭ ئورنىنىڭ

مۇقىملىقىغا ئازدۇر-كۆپتۇر پايدۇلىق، بۇنىڭغا گەپ كەتمەيدۇ. لېكىن، شۇنداق ئېيتىمەنكى، نەتىجە قازىنىشتا تەلەيگە تايانمىغان ئادەم ئۆزىنىڭ ئورنىنى ئەڭ مۇقىم ساقلاپ قالالايدۇ. ئەگەر يېڭى پادىشاھنىڭ ئۆزگە زېمىن ئاۋارىچىلىكى بولماي، ئىستىلاھ رايونىدا ئۆزى بىۋاستە پۇت دەسسەپ تۇرسا، ئۇنىڭ ئورنى تېخىمۇ مۇقىم بولىدۇ.

تەلەيگە ئەمەس، قابىلىيىتىگە تايىنىپ ھۆكۈرانلىق ئورنىغا چىققانلاردىن مەن ئەڭ نەمۇنىلىك دەپ قارايدىغانلاردىن مۇسا پەيغەمبەر(تەۋراتتىكى پەيغەمبەر ۋە قانۇننى ياراتقۇچى.) كىرىس("مىلادىدىن ئىلگىرى 530-599 ,, پېرسىيە ئاكمىنىدى سۇلالىسىنى قۇرغان .) رومۇلۇس(رىم ئەپسانىلىرىدىكى پېرسوناج، ئۇرۇش ئىلاھى مارىسنىڭ ئوغلى، رىم شەھىرىنىڭ قۇرغۇچىسى، <پادىشاھلىق دەۋرى> نىڭ تۇنجى پادىشاھى. تېسوس(يۇنان ئەپسانىدىكى پېرسوناج، ئافىنا شاھى. كالا باش مەخلۇق مىنوتەئۇر نى ئۆلتۈرۈش بىلەن نام چىقارغان.)قاتارلىقلار بار. مۇسا ئەلەيھىسسالام گەرچە خۇدانىڭ بەندىلەر ئارىسىدىكى ئىشلىرىنىڭ ۋاكالەتچىسى بولسىمۇ، بۇ يەردە ئۇنى مۇھاكىمە قىلىش مۇۋاپىق بولمىسىمۇ، مۇسادىكى خۇدا بىلەن ئالاقىلىشالايدىغان پزىلەت بابىدا كىشىلەر مۇساغا ئاپىرىن-تەھسىنلەر ئوقۇشلىرى لازىمدۇر. بىز كىرىس ۋە باشقا ئوڭۇشلۇق دۆلەت قۇرغۇچىلىرىنى كۆزەتكەندە، ئۇلارنىڭ

ھۆرمەتكە سازاۋەر ئۇلۇغلاردىن ئىكەنلىكىنى بايقايمىز. ئەگەر بىز ئۇلارنىڭ ئۆزىگە خاس پائالىيەت ۋە تەدبىرلىرىنى تەكشۈرسەك، ئۇلارنىڭ مۇسادىن ھېچقانداق پەرقى يوق كىشىلەردىن ئىكەنلىكىنى بىلىمىز، گەرچە مۇسا بەختىگە يارىشا خۇدادىن ئىبارەت ئۇلۇغ يېتەكچىگە ئېرىشكەن بولسىمۇ، ئەگەر بىز ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە باشقا تىرەپلىرىنى تەكشۈرىدىغان بولساق، ئۇلارنىڭ تەلەيگە ئەمەس، پۇرسەتكە تايانغانلىقىنى، پۇرسەتنىڭ ئۇلارغا ماددىي قۇراللارنى ئاتا قىلغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ پۇقرالارنى ئۆز ئېھتىياجىغا ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدىغان شەكىلگە كەلتۈرگەنلىكىنى بايقايمىز. ئەگەر ئاشۇنداق پۇرسەت كەم بولسا، ئۇلار ئۆزىدىكى قابىلىيەتنى بىكارغا ئىسراپ قىلىۋەتكەن بولاتتى. ئەگەر ئۇلاردا ئاشۇنداق قابىلىيەت كەم بولسا كەلگەن پۇرسەتنى ئىسراپ قىلىۋەتكەن بولاتتى.

مۇسا مىسىر زېمىنىدىن دەل مىسىرلىقلار تەرىپىدىن قۇل قىلىنىۋاتقان ئىسرائىللارنى ئىزدەپ تېپىشى ز“رۈر ئىدى. شۇنداقلا بۇ قۇللار قۇللۇق تەقدىرىدىن قۇتۇلۇشى ئۈچۈن مۇساغا ئەگىشىشنى خالايتتى. رومۇلوسنىڭمۇ ئالپادا تۇرماسلىقى زۆرۈر ئىدى، ئۇ تۇغۇلغان ۋاقتىدا تاشلىۋېتىلگەنلىكى ئۈچۈنلا كېيىن رۇمنۇڭ پادىشاھى بولغانىدى ھەم شۇ مىللەتنىڭ قۇرغۇچىسى بولغانىدى. كىرىسكە نىسبەتەن ئېيتقاندا، پارسلارنۇڭ مېتىكلار ھۆكۈمرانلىقىغا بولغان نارازىلىقىنى

كۆزىتىشى زۆرۈر ئىدى. مېتىكلارۇزۇن مۇددەتلىك تىنچ مۇھىتتا مۇلايىم ۋە ئاجىز بولۇپ قېلىشتى. تېئوسوسقا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئەگەر ئۇ چېچىلاڭغۇ ئافىنالىقلارنى ئۇچراتمىغان بولسا، ئىقتىدارىنى ئىشقا سالالمىغان ۋە غايىسىنى ئەمدلگە ئاشۇرالمىغان بولاتتى. ئومۇمەن، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان پۇرسەتلەر ئاشۇ كىشىلىرنى ئامەتكە نائىل قىلدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇلار پەۋقۇلاددە ئىستېدات ئىگىلىرى بولۇپ، كەلگەن پۇرسەتلەرنى دەل ۋاقتىدا بايقاپ تۇتۇۋالالايتتى ۋە ئۇنىڭدىن ئۇنۇملۇك پايدىلىنىپ ۋەتىنىگە شان- شەرەپ ھەم بەخت-سائادەت ئەكەلگەندى.

قابىلىيىتى بىلەن شاھلىق ئورنىغا چىققان كىشىلەرنىڭ مۇساپىلىرى جاپا-مۇشەققەت ۋە ئاۋارىچىلىكلەر بىلەن تولغان بولىدۇ. بىراق، ئۇلار پادىشاھ بولغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئورنىنى ھەرەج تارتماي ساقلاپ قالىدۇ. پادىشاھ ھوقۇقىنى قولغاكەتۈرۈش شۇنىڭ ئۈچۈن بولىدۇكى، ئۇئۆزىنىڭ كەلگۈسىدىكى دۆلىتىنى قۇرۇش ئۈچۈن ھەمدە تىنچلىق ئاسايىشلىقتا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن بىر قاتار يېڭى قائىدە-تۈزۈملەرنى تۈزۈشكە دۇچ كېلىدۇ. تەجرىبىلەر بىزگە ئۇقتۇرىدۇكى، جەمىيەتتە ھېچقانداق بىر ئىش يېڭى قانۇن- تۈزۈملەرنى تۈزۈش كەبى قىيىن ئەمەس، ھېچقانداق ئىشنىڭ ئاقىۋىتى بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىدەك مۆلچەرلىگۈسىز ۋە چۇلۇۋۇرسىز ئەمەس، سەۋەبى يېڭى تۈزۈمنىڭ بەرپاچىسى كونا

تۈزۈمدە ياشاپ نەپ ئالغان كىشىلەرنىڭ دۈشمىنى بولۇپ قالىدۇ، ھەتتا يېڭى تۈزۈمدىن نەپ كۆرگەنلەرمۇ يېڭى تۈزۈمنى تولۇق ھىمايە قىلمايدۇ. تولۇق ھىمايە قىلماسلىقتىكى سەۋەبنىڭ بىرى، بۇلار ئۆزلىرىنىڭ دۈشمەنلىرىدىن ئەندىشە قىلىدۇ. چۈنكى ئۇ دۈشمەنلەر ئۆزىگە پايدىلىق بۇرۇنقى قانۇن-تۈزۈمنىڭ ئىگىلىرى ئىدى: يەنە بىرى، ئىنسانلارنىڭ باشقىلارغا ئاسانلىقچە ئىشىنىپ كېتەلمەسلىكتەك تۇغما تەبىئىتىدە كىشىلەر يېڭى شەيلەر ھەققىدە ئىشەنچلىك تەجرىبىلەر ئىگە بولماي تۇرۇپ، يېڭى شەيلەرگە تېزلا ئىشەنمەيدۇ. شۇڭا، چەت ئەل كۈچلىرى باستۇرۇپ كىرىپ قالسا، بۇ ئادەملەر دەرھال ئۇلارغا ماسلىشىپ يېڭى تۈزۈمنى ئاغدۇرۇپ تاشلايدۇ. يەنە بىر جەھەتتىن، يېڭى تۈزۈم ئاستىدا پايدا كۆرمىگەن كىشىلەر تاجاۋۇزغا نىسبەتەن دىلغۇللارچە قارشىلىق قىلىپ، دادىللىق كۆرسەتمەيدۇ. شۇڭا، ھۆكۈمرانىنىڭ ئۇلار بىلەن بىللە تۇرۇشى ئىنتايىن خەتەرلىك.

ئەگەر بىز بۇ مەسىلىنى تەلتۆكۈس روشەنلەشتۈرۈشنى ئىستىسەك، ئاشۇ ئىستىلاھچىلار ئۆز كۈچىگە تاياندىمۇ ياكى باشقىلارنىڭ ياردىمىگە تاياندىمۇ، مۇنداقچە ئېيتقاندا، بۈيۈك نىشانىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۇ باشقىلارنىڭ ياردىمىنى ئاكتىپلىق بىلەن تىلەپ قىلدىمۇ ياكى ئۆزىگە ماسلىشىشقا مەجبۇر قىلالىدىمۇ دىگەندەك تەرەپلەرنى تەكشۈرۈشىمىز

زۆرۈر. ئەگەر باشقىلارنىڭ ياردىمىنى تەلەپ قىلىشتا ئاكتىپ بولسا ئۇنىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ ۋە ھېچقانداق نەتىجىسى بولمايدۇ. ئەگەر ئۆزىنىڭ ئىقتىدارىغا تايىنىپ، شارائىت يار بەرگەن ئەھۋال ئاستىدا، باشقىلارنى ياردەم بېرىشكە مەجبۇر قىلىش ئۇسۇلىنى ئىشلەتسە، بۇنىڭ ھېچقانچە خەتىرى بولمايدۇ. ئومۇمەن، قورال ئىشلەتكەن ئەۋلىيا-ئەنبىيالار غەلىبە قىلدى، قورال ئىشلەتمىگەن ئەۋلىيا-ئەنبىيالار مەغلۇپ بولدى. بۇنىڭ يۇقىرىدا بايان قىلىنغان سەۋەبىدىن باشقا مۇنداق بىر سەۋەبىمۇ بار. ئۇ بولسىمۇ ئاۋامنۇڭ خاھىشى ئادەتتە ئاسان ئۆزگىرىدۇ. ئۇلارنىڭ مەلۇم بىر نەرسىگە بولغان مەۋقەيىنى ئۆزگەرتىشكە قايىل قىلىش ئوڭاي، ئەگەر ئۆزگەرتمىسە، مانا بۇنۇڭن ئۆزى تەس بولغىنى. شۇڭا، كىشىلەر مەلۇم نەرسىگە زادى ئىشەڭلى ئۇنىمىسا، ئۇلارنى قورال كۈچى ئىشلىتىپ ئىسكەنجىگە ئېلىش كېرەك.

مۇسا، كىرىس، تېسىوس ۋە رومولوسلار باشتا قورال ئىشلەتمىگەن بولسا، خەلقنى ئۆزوئى بىكىتكەن مۇنتىزىم قنۇن- تۈزۈمگە ئۇزاق مۇددەت رىئايە قىلدۇرالمىغان بولاتتى. بۇ خۇددى راھىب گىرالامو ساۋانارولا(1452-1498 فلورونسىيە دىنى ئىسلاھاتچىسى.1498-يىلى رىم پاپاسى تەرىپىدىن كاپىر دەپ تۇتۇلغان ھەم كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈرۈلگەن)نىڭ سەرگۈزەشتىلىرىگە ئوخشاپ كېتىدۇ:ئاددىي

پۇقرالار ئۇنىڭغا ئىشەنمىگەندە، ئۇ ۋە ئۇ قۇرۇپ چىققان يېڭى تۈزۈم غۇلاپ كەتتى، چۈنكى ئۇ ئۆزىگە ئىشەڭەن ئادەملەرنىڭ ئىشەنچىنى مۇستەھكەملەشكە ھەمدە ئىسجەمگەن ئادەملەرنى ئىشەندۈرۈشكە ئامالسىز قالدى. شۇڭ، بۇ راھىبقا ئوخشاپ كېتىدىغان كىشىلەر ئۆز مۇساپىسىدە تەسەۋۋۇر قىلىپ باقمىغان قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىدۇ. غەلىبە قىلىش ئۈچۈن بۇ قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىش كېرەك بولىدۇ، ئۇلار بۇ قىيىنچىلىقلارنى يېڭىۋالغاندىن كېيىنلا، كىشىلەر قايىل بولۇشقا باشلايدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شىن-شەرەپ ھەم خۇشاللىقلىرىدىن بەھرىمەن بولۇشىنى داۋام قىلدۇرالايدۇ. يۇقىرىقى دەلىللەرگە يەنە بىر كىچىك دەلىلنى قوشۇ[قويۇشنى لازىم ت’ۋپىۋاتىمەن. چۈنكى، بۇ باشتىكىلىرىگە ئاساسەن ئوخشاپ كەتسىمۇ، ۋەكىللىك خاراكتېرى كۈچلۈكرەك بولۇپ، ئۇ دەل سىراكوسا خاقانى ئىئارو (مىلادىدىن ئىلگىرى308-215 سىراكوسا پادىشاھلىقىنىڭ ياۋۇز پادىشاھى ئىئارو2) نىڭ ئىشلىرىدۇر. ئىئارو ناھايىتى ئەرزىمەس بىر ئائىلىدە تۇغۇلۇپ بىردىنلا سىراكوسانىڭ خاقانىغا ئايلىنىدۇ. سەۋە[شۇكى، ئۇ ۋەزىيەتنى كۆزىتىپ پۇرسەتنى چىڭ تۇتقان، ئۇنىڭدىن باشقا ئۇنىڭغا كەلگەن ھېچقانداق تەلەي بولغان ئەمەس. مۇشۇنداق ئەھۋالدا، ئىئارو ئاشۇ كۈلپەتلىك تەقدىردىكى كىشىلەرنى ھەربىي باشقانى بولۇپ، ئۇلارنى قوراللىق كۈرەش ئارقىلىق

ئازاد قىلىشنى قارار قىلدى. غەلىبىدىن كېيىن، كىشىلەر ئىئارونى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرۈپ، خاقان بولۇشقا بىردەك كۆرسەتتى. بىز بۇنىنتدىن ھەيران قالماسلىقىمىز كېرەك. ئەمەلىيەتتە، ئىئارو ئاددىي پۇقرا ۋاقتىدىلا غايەت زور يوشۇرۇن ئىقتىدارغا ئىگە ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا بەزى كىشىلەر شۇنداق دېگەن ئىدى: <<ئەگەر ئۇ خاقان بولۇشقا توغرا كەلسە، باشقۇرۇشقا زېمىن بولسىلا، قالغان شارائىت ئۇنىڭدا تەييار>> ئىئارو بۇرۇنقى ئارمىينى تارقىتىۋېتىپ، يېڭىدىن ئارمىيە تەشكىللەيدۇ. بۇرۇنقىدوستلىرىنى تاشلاپ، يېڭىدىن دوست تۇتىدۇ. ئۇنىڭدا ئۆزى نەزەردىن ئۆتكۈزگەن ئىشەنچلىك ئارمىيا ۋە دوست بار بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆز خانلىقىنى بىخەتەر قۇرۇپ چىقىشقا مۇۋەپپەق بولالىدى. گەرچە ئۇ نۇرغۇن ئىسسىق- سوغۇقلارنى باشتىن كەچۈرگەن بولسىمۇ، نۆۋەتتە كەلگەندە ئۇنۇڭغا خانلىق ئورنۇنۇ مۇقىم ساقلاپ قېلىش ئاسانغا توختىدى.